

**Uniwersytet Warszawski
Wydział „Artes Liberales”**

Projekt systemowy

**Strategia wprowadzania i oceny
międzyobszarowych studiów i badań w uczelniach
w kontekście reform szkolnictwa w Polsce**

RAPORT KOŃCOWY

Warszawa, 30.11.2015 r.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIERSYTET
WARSZAWSKI

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Zawartość raportu końcowego

Nota informacyjna na temat Projektu

Główne założenia i tezy raportu końcowego

Wykaz najważniejszych skrótów używanych w raporcie końcowym

Raport z realizacji Zadania 1:

Opracowanie wyjściowego modelu studiów międzyobszarowych

Raport z realizacji Zadania 2:

Monitoring rozwoju studiów międzyobszarowych

Raport z realizacji Zadania 3:

Opracowanie koncepcji porównawczej studiów międzyobszarowych

Raport z realizacji Zadania 4:

Opracowanie zasad oceny studiów międzyobszarowych dla PKA

Raport z realizacji Zadania 5:

Opracowanie koncepcji rozwiązań systemowych w zakresie miejsca i roli studiów międzyobszarowych w systemie szkolnictwa wyższego

Raport z realizacji Zadania 6:

Opracowanie zasad tworzenia programów studiów międzyobszarowych

Raport z realizacji Zadania 7:

Opracowanie modelu tutoringu w ramach studiów międzyobszarowych

Raport z realizacji Zadania 8:

Opracowanie systemu monitoringu absolwentów studiów międzyobszarowych

Raport z realizacji Zadania 9:

Opracowanie modelu międzynarodowych międzyobszarowych badawczych programów doktoranckich

Raport z realizacji Zadania 10:

Opracowanie koncepcji kursów dla kadry akademickiej doskonalących w zakresie zarządzania procesem dydaktycznym

Nota na temat liczby osób, które zdobyły nową wiedzę w wyniku realizacji Projektu

Nota na temat wynikających z dobrych praktyk modeli prowadzenia indywidualnych studiów międzyobszarowych, przetestowanych w ramach realizacji Projektu

**Nota informacyjna na temat projektu systemowego
„Strategia wprowadzania i oceny międzyobszarowych studiów i badań
w uczelniach w kontekście reform szkolnictwa w Polsce”**

Nr Projektu

POKL.04.01.03-00-002/11

Usytuowanie Projektu w ramach programów Unii Europejskiej

Program Operacyjny Kapitał Ludzki

Priorytet IV: Szkolnictwo Wyższe i Nauka

Działanie 4.1: Wzmocnienie i rozwój potencjału dydaktycznego uczelni oraz zwiększenie liczby absolwentów kierunków o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy

Poddziałanie 4.1.3: Wzmocnienie systemowych narzędzi zarządzania szkolnictwem wyższym

Źródła finansowania Projektu

85% Europejski Fundusz Społeczny, 15% Narodowe Centrum Badań i Rozwoju

Instytucje realizujące Projekt

Beneficjent (projektodawca): Departament Innowacji i Rozwoju MNiSW

Partner: Wydział „Artes Liberales” Uniwersytetu Warszawskiego

Okres realizacji Projektu

01.12.2011 – 30.11.2015

Cel główny Projektu

Wypracowanie instrumentów i narzędzi umożliwiających wprowadzenie indywidualnych studiów międzyobszarowych jako części systemu szkolnictwa wyższego w Polsce

Cele szczegółowe Projektu

1. Przygotowanie instrumentów i narzędzi wdrażania znowelizowanej ustawy o szkolnictwie wyższym z zakresie indywidualnych studiów międzyobszarowych
2. Opracowanie koncepcji rozwiązań systemowych dotyczących tworzenia i upowszechniania modeli indywidualnych studiów międzyobszarowych
3. Rozpowszechnienie wiedzy dotyczącej indywidualnych studiów międzyobszarowych wśród kadry akademickiej i PKA

4. Opracowanie modeli prowadzenia indywidualnych studiów międzyobszarowych wynikających z dobrych praktyk

Zadania (kierunki prac) w Projekcie

Zadanie 1: Opracowanie wyjściowego modelu studiów międzyobszarowych (*zadanie o charakterze przygotowawczo-pomocniczym*)

Zadanie 2: Monitoring rozwoju studiów międzyobszarowych (*zadanie o charakterze pomocniczym*)

Zadanie 3: Opracowanie koncepcji porównawczej studiów międzyobszarowych (*zadanie nakierowane na realizację celu szczegółowego nr 1*)

Zadanie 4: Opracowanie zasad oceny studiów międzyobszarowych dla PKA (*zadanie nakierowane na realizację celu szczegółowego nr 1*)

Zadanie 5: Opracowanie koncepcji rozwiązań systemowych w zakresie miejsca i roli studiów międzyobszarowych w systemie szkolnictwa wyższego (*zadanie nakierowane na realizację celu szczegółowego nr 1*)

Zadanie 6: Opracowanie zasad tworzenia programów studiów międzyobszarowych (*zadanie nakierowane na realizację celu szczegółowego nr 3*)

Zadanie 7: Opracowanie modelu tutoringu w ramach studiów międzyobszarowych (*zadanie nakierowane na realizację celu szczegółowego nr 2*)

Zadanie 8: Opracowanie systemu monitoringu absolwentów studiów międzyobszarowych (*zadanie nakierowane na realizację celu szczegółowego nr 2*)

Zadanie 9: Opracowanie modelu międzynarodowych międzyobszarowych badawczych programów doktoranckich (*zadanie nakierowane na realizację celu szczegółowego nr 2*)

Zadanie 10: Opracowanie koncepcji kursów dla kadry akademickiej doskonalących w zakresie zarządzania procesem dydaktycznym (*zadanie nakierowane na realizację celu szczegółowego nr 3*)

Zespół realizujący Projekt

Prof. dr hab. Jerzy Axer – kierownik (Wydział „Artes Liberales” UW)

Prof. dr hab. Marek Wąsowicz – współkierownik (Wydział Prawa i Administracji UW)

Prof. dr hab. Barbara Bokus (Wydział Psychologii UW)

Dr Grażyna Czetwertyńska (Wydział „Artes Liberales” UW)

Dr Taras Finikov, prof. UW (Wydział „Artes Liberales” UW)

Prof. dr hab. Jan Kieniewicz (Wydział „Artes Liberales” UW)

Prof. dr hab. Jan Miernowski (Wydział „Artes Liberales” UW)

Prof. dr hab. Joanna Pijanowska (Wydział Biologii UW)

Prof. dr hab. Krzysztof Rutkowski (Wydział „Artes Liberales” UW)

Prof. dr hab. Paweł Stępień (Wydział „Artes Liberales” UW)

Dr hab. Robert A. Sucharski, prof. UW (Wydział „Artes Liberales” UW)

Dr Andrzej W. Tymowski (Wydział „Artes Liberales” UW)

Prof. dr hab. Piotr Wilczek (Wydział „Artes Liberales” UW)

Dr Agata Zalewska (Wydział „Artes Liberales” UW)

Typologia i metodologia prac wykonanych w ramach realizacji Projektu

Opracowania zagadnień cząstkowych autorstwa członków Zespołu, innych ekspertów ze świata akademickiego oraz personelu administracji uniwersyteckiej, eksperymentalne zajęcia dydaktyczne na poziomie studiów I i II stopnia wraz z autoewaluacją wykładowców, ewaluacją zewnętrzną dokonywaną przez przedstawicieli innych obszarów wiedzy lub dziedzin/dyscyplin/specjalności naukowych i ankietyzacją studentów, eksperymentalne seminaria doktoranckie, kwerendy internetowe, wyjazdy studyjne krajowe i zagraniczne, warsztaty dyskusyjne i konferencje/spotkania konsultacyjne (w tym z udziałem gości zagranicznych i przedstawicieli świata pozaakademickiego), badania socjologiczne w zakresie monitoringu absolwentów i ewaluacji programów interdyscyplinarnych (międzyobszarowych), ankiety wśród nauczycieli akademickich pełniących funkcję tutora, pilotażowe kursy szkoleniowe w zakresie organizacji procesu dydaktycznego, opracowania propozycji zmian legislacyjnych przedstawiane na bieżąco MNiSW.

Efekt końcowy realizacji Projektu

1. Opracowanie przez prof. dr. hab. Jerzego Axera i prof. dr. hab. Marka Wąsowicza propozycji modelowych rozwiązań w zakresie problematyki określonej w Zadaniach: 3–10, wraz z nakreśleniem kontekstu historycznego (Zadanie 1) oraz raportem z monitorowania warunków rozwoju studiów międzyobszarowych podczas realizacji Projektu (Zadanie 2). *(nakierowane na realizację celów szczegółowych nr 1-3)*
2. Przeprowadzenie pilotażowych kursów szkoleniowych w zakresie organizacji procesu dydaktycznego, w wyniku których 82 osoby zdobyły nową wiedzę. *(nakierowane na realizację celu szczegółowego nr 3)*
3. Przetestowanie i opracowanie 7 modeli prowadzenia indywidualnych studiów międzyobszarowych wynikających z dobrych praktyk. *(nakierowane na realizację celu szczegółowego nr 4)*

Projekt systemowy „Strategia wprowadzania i oceny międzyobszarowych studiów i badań w uczelniach w kontekście reform szkolnictwa w Polsce”

Główne założenia i tezy raportu końcowego

Uwagi wstępne

Przedstawiamy poniżej komplet opracowań składających się na raport końcowy z realizacji projektu „Strategia wprowadzania i oceny międzyobszarowych studiów i badań w uczelniach w kontekście reform szkolnictwa w Polsce”. Zgodnie z przyjętymi na wstępie realizacji Projektu założeniami całość prac podzielona została na 10 zadań i przedłożony raport zachowuje ten schemat (listę zadań zawiera spis treści).

Konstrukcja opracowań w ramach poszczególnych zadań jest zróżnicowana. W niektórych przypadkach (Zadania 3, 6–8 i 10) końcowe opracowanie składa się z kilku tekstów powstających sukcesywnie i omawiających różne aspekty problemów związanych z danym zadaniem, w innych – przedstawiane teksty powstawały równolegle i mają charakter komplementarny (Zadania 1 i 2). W przypadku Zadań 4, 5 i 9 przedłożone opracowania są całościowe i obejmują wcześniejsze opracowania cząstkowe (przy czym w dwóch pierwszych przypadkach zawierają ponadto w formie załączników projekty aktów prawnych i ekspertyzę finansową).

Przedstawione teksty są autorstwa dwóch osób. Jerzy Axer jest autorem opracowań w ramach Zadań 6, 7, 9 i 10 oraz części tekstów składających się na Zadania 1 i 2, Marek Wąsowicz – opracowań w ramach Zadań 3, 4, 5 i 8 oraz, podobnie, części tekstów do Zadań 1 i 2 (jedynie w Zadaniu 5 pojawiają się dwa obszerne załączniki autorstwa innych osób). Taki podział tematyki jest w pewnym stopniu efektem różnych zawodowych zainteresowań obu autorów, trzeba jednak podkreślić, że łączy ich długoletnie zaangażowanie w realizację różnych form interdyscyplinarnych studiów, a także niemałe doświadczenie organizacyjne na różnych szczeblach struktury uniwersyteckiej i w środowisku akademickim w Polsce. W sensie ogólnej koncepcji, sposobu postrzegania roli międzyobszarowości w szkołach wyższych,

oceny stanu obecnego i kierunków proponowanych zmian prezentowane teksty są więc oczywiście spójne. Różnią się jednak formą i stylistyką wypowiedzi. Staraliśmy się w miarę możliwości ujednolicić ich strukturę, uznaliśmy jednak, że powinny one zachować swój autorski charakter.

Każde z opracowań zawiera obok treści opisowych także pewne wnioski przyjmujące postać albo ocen stanu obecnego (ze wskazaniem jego przyczyn), albo podsumowań lub przewidywań procesów i zjawisk zachodzących w dłuższych odcinkach czasu, a w kilku przypadkach propozycje konkretnych rozwiązań lub działań (z projektami aktów prawnych lub ich założeniami włącznie). Dla większej przejrzystości zestawiamy poniżej najważniejsze konstatacje z poszczególnych opracowań końcowych.

Założenia Projektu

Ich prezentację poprzedzić muszą jednak pewne uwagi wprowadzające, porządkujące niektóre kwestie pojęciowe i wskazujące podstawowe założenia, które przyświecały realizacji wszystkich zadań składających się na Projekt. Chwili uwagi wymaga przede wszystkim sprawa definicji międzyobszarowości i interdyscyplinarności. Kwestii tej (w tym wzajemnym relacjom między interdyscyplinarnością i międzyobszarowością) poświęcamy więcej miejsca w opracowaniu do Zadania 5. Tutaj zauważmy tylko, że ustawodawca posługuje się pojęciem „międzyobszarowości” jedynie w odniesieniu do indywidualnych studiów międzyobszarowych (art. 8 ust. 2 ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym), gdyby więc rozumieć międzyobszarowość wyłącznie normatywnie, zakres merytoryczny Projektu byłby bardzo ograniczony. Dlatego uznaliśmy, że międzyobszarowość będziemy rozumieć opisowo, wychodząc od pojęcia obszaru wiedzy i obszaru kształcenia i traktując ją jako pożądaną cechę instytucji szkolnictwa wyższego.

W tym znaczeniu międzyobszarowość może przybierać różną postać, występując:

- 1) jako sposób studiowania polegającego na swobodnym czerpaniu z całej wieloobszarowej oferty uczelni,
- 2) jako materia konkretnych kierunków studiów ufundowanych na kilku obszarach kształcenia,
- 3) jako pole badawczych tematów, względnie jako sposób ich realizowania,
- 4) wreszcie jako rozszerzający perspektywę kontekst w przypadku dyscyplinarnych studiów lub badań.

Międzyobszarowość wiąże się w takim ujęciu z wewnętrzną otwartością uczelni. Ta otwartość dotyczy w pierwszej kolejności klasycznego uniwersytetu, który z natury rzeczy

jest międzyobszarowy i obejmuje nauki humanistyczne, nauki społeczne, nauki ścisłe i nauki przyrodnicze. Zwróćmy uwagę, że pozostałe 4 obszary są tradycyjnie przyporządkowane konkretnym rodzajom szkół wyższych (akademie medyczne, politechniki, uczelnie rolnicze i artystyczne – niestety wszystkie one noszą dzisiaj nazwę uniwersytetu, co skutecznie zaciemnia ich obszarową specyfikę) i międzyobszarowość w ich przypadku oznacza wyjście poza zasadniczą domenę dydaktyczną i badawczą.

W naszym Projekcie skupiamy się więc w pierwszej kolejności na klasycznym uniwersytecie, a w jego ramach głównie na obszarach nauk humanistycznych i społecznych jako tych, w których bogactwo międzyobszarowych i interdyscyplinarnych powiązań jest szczególnie ważne i w pewnym sensie decydujące dla wykonywania przez uniwersytet jego cywilizacyjnej misji. Nie oznacza to, że nie doceniamy znaczenia międzyobszarowości w przypadku nauk ścisłych i przyrodniczych. W zakresie pewnych proponowanych przez nas rozwiązań systemowych nauki te są nawet bardziej zaawansowane niż humanistyka czy nauki społeczne (np. tutoring w systemie zajęć laboratoryjnych jest naturalną i dobrze już rozwiniętą formą dydaktyczną). Wydaje nam się jednak, że dla obrazu współczesnego uniwersytetu, dającego umiejętności rozumienia otaczających nas zjawisk i tłumaczenia ich złożonej natury, rozwijania postaw kreatywnych, pogłębiania krytycznej refleksji i poszukiwania odpowiedzi na problemy dzisiejszego dnia oraz proponowania odpowiednich rozwiązań i podejmowania różnych form aktywności, od wymiaru ściśle prywatnego aż po uczestnictwo w życiu publicznym, międzyobszarowość rozumiana jako możliwość czerpania z pełnych zasobów humanistycznego doświadczenia ma znaczenie podstawowe. Istotne jest jednak również poszukiwanie i rozwijanie powiązań między humanistyką i naukami społecznymi z jednej strony a naukami przyrodniczymi i ścisłymi z drugiej (jak w przypadku ekonomii posługującej się metodami matematycznymi, czy studiów „artes liberales” poszukujących związków z naukami przyrodniczymi), a także, w znacznie większej skali niż ma to miejsce dzisiaj, współpracy między uniwersytetami a innymi typami wyższych szkół (o których była mowa wyżej). Każde takie działanie sprzyja rozwijaniu międzyobszarowości.

Międzyobszarowość traktujemy zatem jako przestrzeń, w której na styku różnych perspektyw badawczych i różnych metodologii rodzić się mogą najciekawsze projekty naukowe i najbardziej wartościowe inicjatywy dydaktyczne. Klasyczny uniwersytet wydaje się dobrym *exemplum* takiej przestrzeni i dlatego na nim skupiamy swą uwagę. Proponowane rozwiązania

systemowe mają jednak, jak sądzimy, bardziej generalny charakter i mogą znaleźć zastosowanie, przynajmniej w niektórych aspektach, w uczelniach różnego rodzaju.

Realizacja wymienionych wyżej zadań, tworzących materię Projektu, opierała się na kilku założeniach-postulatach, które składają się w naszym przekonaniu na strategiczne ramy dla rozwijania międzyobszarowości jako zasady działania instytucji szkolnictwa wyższego. Zaliczamy do nich: deregulację, innowacyjność, autonomię uczelni i elitarność metod kształcenia.

Te założenia-postulaty stanowiły dla nas, po pierwsze, kryteria oceny stanu obecnego, a po drugie – stały się dyrektywami dla proponowanych rozwiązań systemowych. Przez deregulację rozumiemy działania zmierzające do zdjęcia z instytucji szkolnictwa wyższego gorszego nadmiernych, szczegółowych i często niespójnych przepisów, utrudniających, a niekiedy uniemożliwiających wykonywanie przez uczelnie ich cywilizacyjnych, a zarazem społecznie istotnych powinności; przez innowacyjność – gotowość i zdolność do prowadzenia interdyscyplinarnych i międzyobszarowych oryginalnych badań (w tym w formule międzyobszarowych studiów doktoranckich) oraz rozwijania wartościowej dydaktyki w powiązaniu z badaniami, otwartej na społeczne i kulturowe cele; przez autonomię – swobody akademickie wyrażone najpełniej w Wielkiej Karcie Uniwersytetów Europejskich z 1988 r., w tym wolność prowadzenia badań i wolność nauczania, w powiązaniu jednak z poczuciem odpowiedzialności za cywilizacyjną misję, jaką społeczeństwa powierzyły instytucjom akademickim; wreszcie przez elitarność – sposób organizacji dydaktyki pozwalający na zindywidualizowany program studiów i towarzyszący mu tutoring oraz promujący kreatywność i umożliwiający wszechstronny rozwój, a zarazem dobre poznanie studiowanej problematyki. Tak rozumiana elitarność powinna stać się synonimem *excellence*.

Tezy opracowań raportu końcowego

Ocena ogólna

Generalna ocena, wyłaniająca się z przeprowadzonych analiz, częściowych opracowań, wykonanych kwerend i obserwacji własnych poczynionych przez czynnych nauczycieli akademickich, wskazuje, że żadne z wymienionych wyżej założeń, niezbędnych dla rozwoju międzyobszarowości, nie jest w polskim systemie prawno-organizacyjno-finansowym respektowane w niezbędnym zakresie. Preregulowanie szkolnictwa wyższego jest widoczne gołym okiem i powszechnie już krytykowane. Dla międzyobszarowości jest ono szczególnie dotkli-

we, gdyż całe funkcjonowanie szkół wyższych, łącznie z ich strukturą organizacyjną, oparte jest na wąsko rozumianych dyscyplinach. Wąsko rozumiana dyscyplinarność charakteryzuje również przepisy dotyczące kariery naukowej, co skutecznie ogranicza międzyobszarowe i interdyscyplinarne badania (a także sposób ich finansowania), a to ma istotny wpływ na innowacyjność. Swobodę nauczania, zwłaszcza w wymiarze międzyobszarowym, ogranicza praktyka akredytacyjna i spetryfikowane struktury wewnętrzne uczelni, zaś stosowany algorytm podziału środków budżetowych zachęca uczelnie do uruchamiania masowych studiów, w ramach których uzyskanie *excellence* jest praktycznie niemożliwe.

Trzeba jednak koniecznie zwrócić uwagę na to, że wdrażanie wspomnianych wyżej założeń, niezbędnych, jak sądzimy, do rozwoju międzyobszarowości, napotyka także na bardzo poważne bariery wewnątrz środowisk akademickich. W naszym przekonaniu likwidacja tych barier może okazać się trudniejsza niż sama zmiana otoczenia prawno-finansowego dla szkół wyższych. Dlatego w naszych opracowaniach (zwłaszcza w ramach Zadań 1–3 i 6–10) poświęcamy wiele miejsca propozycjom działań, które mogłyby ułatwić budowę „kultury międzyobszarowości” wewnątrz poszczególnych uczelni. Proponujemy w szczególności Ruch Dobrych Praktyk Międzyobszarowych, nawiązujący do dokumentu *Natura Universitatis*, załączonego do raportu końcowego Zadania 2. Taka inicjatywa, wsparta pełną swobodą wewnętrznej organizacji dydaktyki i badań w uczelni, nową formułą ewaluacji programów studiów i rozwiązaniami finansowymi premiującymi *excellence* i uwzględniającymi wyższą kosztowność studiów międzyobszarowych prowadzonych w formule zindywidualizowanej, mogłaby stać się podstawą międzyobszarowości traktowanej jako fundament nowoczesnego uniwersytetu. Stymulującą rolę w tym zakresie pełnić mogą także: koncepcja sieci Zaangażowanych Działań Badawczych oraz wprowadzenie kategorii Humanistycznych Ośrodków Międzyobszarowych Inicjatyw Naukowych, Edukacyjnych i Społecznych (HOMINES) – proponujemy tę innowację w raporcie końcowym Zadania 6.

Tezy szczegółowe dla poszczególnych zadań

Zadanie 1

Dotychczasowe próby tworzenia struktur międzyobszarowych (uwaga: pojęcie międzyobszarowości pojawia się dopiero w wyniku nowelizacji ustawy z 2011 r., w odniesieniu do okresu wcześniejszego możemy posługiwać się pojęciem interdyscyplinarności, choć nie jest ono tożsame z międzyobszarowością) w polskich uniwersytetach pokazują, że – w wa-

runkach niesprzyjającej takim rozwiązaniom legislacji i sposobu finansowania szkół wyższych – przedsięwzięcia takie udały się tylko w tych uczelniach, których władze rektorskie konsekwentnie i mocno je wspierały, podejmując (do roku 2005, gdy weszła w życie nowa ustawa o szkolnictwie wyższym) w przypadku indywidualnych studiów międzywydziałowych ryzyko narażenia się na zarzut prowadzenia studiów bez dostatecznej podstawy prawnej.

Warunkiem powodzenia tych inicjatyw było także istnienie szerszego środowiska gotowego wspierać interdyscyplinarny, otwarty model studiów i stanowiącego mocne zaplecze merytoryczne i organizacyjne. Takim przykładem są międzywydziałowe indywidualne studia humanistyczne w Uniwersytecie Warszawskim, zainicjowane przez środowisko skupione w Ośrodku Badań nad Tradycją Antyczną, a potem w jego prawnej kontynuacji – Instytucie Badań Interdyscyplinarnych „Artes Liberales” (przekształconym w 2008 r. w Wydział „Artes Liberales”). Podobną rolę odgrywa obecnie ten Wydział w tworzeniu modelu międzyobszarowych tutorialnych studiów humanistycznych kończących się własnym dyplomem (kierunek „artes liberales”).

Zadanie 2

Monitorowanie funkcjonowania struktur międzyobszarowych powstałych przed nowelizacją ustawy w roku 2011, przeprowadzone w okresie 2011–2015, potwierdza, że w dalszym ciągu powodzenie tych inicjatyw zależy od gotowości władz rektorskich do ich konsekwentnego wspierania oraz od istnienia w uczelni silnego środowiska gotowego zaangażować się w tworzenie takiego modelu studiów, częściowo kosztem wąsko pojętego interesu osobistego.

Wnioski z testowania 7 monitorowanych modeli można wykorzystać do tworzenia własnych, dostosowanych do lokalnych warunków, nowych rozwiązań. Przede wszystkim jednak na tej podstawie przyjęliśmy najważniejsze założenie, wedle którego zorganizowaliśmy nasz raport. Podjęliśmy mianowicie próbę sformułowania rozwiązań systemowych w taki sposób, żeby uwzględnić to, iż interdyscyplinarność jest obecnie w polskim systemie szkolnictwa wyższego wyjątkiem od reguły i zmiana tej sytuacji wymaga wyważenia działań zależnych od decyzji autonomicznego środowiska i działań administracyjnych, przy czym przewagę powinny mieć te pierwsze.

Zadanie 3

Analiza zgromadzonego materiału pozwala stwierdzić, że narzędzia porównawcze w zakresie studiów międzyobszarowych mogą być wykorzystane w dwóch zasadniczych kierunkach.

Po pierwsze, co poświadczają przykłady uczelni zagranicznych (choć pamiętać należy, że pojęcie międzyobszarowości jest poza Polską nieznaną), powinny one dostarczać wiedzy o rozwiązaniach przyjętych w innych uczelniach lub w innych systemach prawnych, dającej inspirację do własnych poszukiwań lub pozwalającej skonfrontować własne doświadczenia z przykładami innych instytucji. W dalszej perspektywie cele „samokształceniowe” powinna zastąpić gotowość do aktywnego włączania się w projekty międzyuczelniane, w tym w wymiarze międzynarodowym.

Po drugie, narzędzia porównywania ofert międzyobszarowych studiów i programów, zwłaszcza w wymiarze krajowym, powinny służyć skonstruowaniu katalogu pożądanych cech takich inicjatyw jako pewnego środowiskowo akceptowanego standardu. Wypracowanie takiego standardu mogłoby mieć istotne znaczenie dla ewaluacji programów międzyobszarowych dokonywanych w trybie wskazanym w tezach dla Zadania 4.

Zadanie 4

Ocena studiów międzyobszarowych wymaga wypracowania odpowiednich kryteriów, dobrze uwzględniających ich specyficzny charakter, materię i treść ich programów, funkcje, jakie studia te mają spełniać w ramach społecznych i kulturowych zadań szkół wyższych oraz różnorodność struktur organizacyjnych, jakie mogą być wykorzystane do ich prowadzenia. Ocena taka wymaga zatem dużej elastyczności ze strony instytucji dokonującej ewaluacji, w tym także umiejętnego posługiwania się kryteriami miękkimi.

Sposób prawnego umocowania działań Polskiej Komisji Akredytacyjnej, przyjęte przez nią procedury i kryteria dokonywanych ocen programowych i instytucjonalnych, dominująca funkcja kontrolna oraz cechujący tę instytucję rozbudowany formalizm powodują, że nie tylko nie spełnia ona wskazanych wyżej oczekiwań, ale działa też blokująco na inicjatywy międzyobszarowe.

Z tego względu uważamy, że zasadniczym postulatem powinna stać się generalna przebudowa systemu zapewniania jakości kształcenia w polskim obszarze szkolnictwa wyższego polegająca na wyraźnym wyodrębnieniu funkcji certyfikacyjnej, potwierdzającej spełnianie przez daną szkołę wyższą podstawowych, głównie formalnych warunków i wykony-

wanej przez instytucje państwowe lub reprezentujące państwo, oraz funkcji ewaluacyjnej, dostarczającej informacji kandydatom na studia oraz innym interesariuszom szkół wyższych o jakości prowadzonych przez nie programów kształcenia i wykonywanej przez agencje akredytacyjne afiliowane w Europejskim Rejestrze Agencji Akredytacyjnych (EQAR) i spełniające kryteria zaakceptowane przez ministrów szkolnictwa wyższego krajów Europejskiej Przestrzeni Szkolnictwa Wyższego.

Zadanie 5

Analiza warunków sprzyjających rozwojowi studiów i badań międzyobszarowych pokazuje, że wskazane są istotne zmiany w obowiązujących przepisach prawa oraz sposobie finansowania szkół wyższych.

Uważamy, że konieczne jest pozostawienie organizacji wewnętrznej uczelni jej statutowi, co oznacza, że podmiotem wszelkich uprawnień lub obowiązków wynikających z przepisów prawa powinna być uczelnia jako całość i podmiot prawa, a nie elementy jej struktury wewnętrznej. Uwolnienie uczelni od takiego gorsetu pozwoliłoby jej lepiej wykorzystać wszystkie swoje zasoby kadrowe i intelektualne, a w szczególności rozwijać na większą skalę projekty interdyscyplinarne i międzyobszarowe. Dopelnieniem tej zmiany są propozycje zawarte w ramach Zadania 4 (certyfikacja uczelni jako całości i ewaluacja oferowanych przez nią programów).

Zmianie tej towarzyszyć musi jednak istotna korekta ustawy o stopniach i tytule, polegająca na powiązaniu stopni naukowych co najmniej z dziedzinami (a nie z wąsko zarysowanymi dyscyplinami, jak ma to miejsce obecnie).

Konieczne są również zmiany w sposobie finansowania, idące w kierunku uwzględnienia wyższej kosztocłonności studiów międzyobszarowych prowadzonych w formule zindywidualizowanej lub ogłaszania konkursów zapewniających długoletnie finansowanie tego typu studiów.

Jest sprawą do dyskusji, czy proponowane wyżej zmiany mają objąć wszystkie uczelnie w Polsce, czy tylko niektóre, spełniające określone kryteria.

Zadanie 6

Testowanie zajęć dydaktycznych (4 tys. godzin) miało na celu sprawdzenie różnych koncepcji zawartości merytorycznej i różnych strategii nauczycielskich zmierzających do jak najskuteczniejszego łączenia różnych dyscyplin, a także dziedzin i obszarów nauki, w ofercie

kształcenia. Zasadniczą regułą tworzenia programów studiów międzyobszarowych powinno być, naszym zdaniem, ich powiązanie z miejscem instytucjonalnej realizacji oraz z rodzajem międzyobszarowości, jaką się zakłada. W tym zakresie wnioski są zbieżne z wynikami Zadania 2. Oba opracowania trzeba zatem czytać łącznie. Sam proces wyboru określonych zasad budowania programów studiów międzyobszarowych traktujemy jako jedną z ważnych strategii kształtowania „kultury międzyobszarowości” wewnątrz poszczególnych uczelni. Jesteśmy także zdania, że wysiłek włożony w wybór zasad konstruowania programów studiów międzyobszarowych owocuje dobrze pojętą elitarnością (synonimem doskonałości) tych programów.

Zadanie 7

Tutoring w polskiej kulturze akademickiej nie istnieje jako ukształtowana praktyka dydaktyczna. Jedynym polem, na którym tutoring jest wymagany przepisami, są indywidualne studia międzyobszarowe (ISM). Naszym zdaniem ten polski prototyp tutoringu należy rozwijać, przy równoczesnym jego zróżnicowaniu i rozszerzeniu relacji tutor – student na inne formy studiów o charakterze międzyobszarowym. Szczególne znaczenie ma w tym kontekście nie biurokratyzowanie tej relacji, lecz jej zróżnicowanie zależnie od charakteru realizowanego programu studiów. W tym zakresie tutoring powinien być ściśle skorelowany z decyzjami podejmowanymi w kwestii zasad tworzenia programów (Zadanie 6).

Uważamy także, że odpowiednio zaplanowany tutoring może wpłynąć decydująco na rozwój międzyobszarowych studiów doktoranckich na wysokim poziomie w Polsce, stając się częścią obowiązującego modelu (zgodnie z wynikami Zadania 9).

Zadanie 8

W świetle obowiązujących obecnie przepisów monitoring losów absolwentów studiów prowadzić mają dwa rodzaje podmiotów: ministerstwo (dla którego jest to zadanie ustawowe) i szkoły wyższe (dla których jest to dobrowolne, ale oczekiwane przez PKA).

Należy w tej sytuacji zadbać o to, by stosowane systemy monitorowania losów absolwentów były kompatybilne, w przeciwnym bowiem przypadku gromadzone dane mogą się okazać niekompletne lub nieporównywalne. Dotyczy to w szczególności studiów międzyobszarowych, które są dla obecnych regulacji ministerialnych „nietypowe” (czego dowodem system POL-on).

Monitoring absolwentów studiów międzyobszarowych wymaga także przemyślanych decyzji wewnątrz uczelni: konieczne jest ustalenie, kto i w jaki sposób zbiera i analizuje dane

dotyczące absolwentów takich studiów, gdy prowadzone są one przez kilka wydziałów, a w szczególności w przypadku indywidualnych studiów międzyobszarowych.

Niezależnie od wskazanych kwestii organizacyjnych uważamy, że monitoring absolwentów studiów międzyobszarowych powinien stać się jednym z narzędzi budujących wspólnotę absolwentów i studentów takich studiów (zwłaszcza indywidualnych studiów międzyobszarowych).

Zadanie 9

Międzynarodowe międzyobszarowe programy doktoranckie można, naszym zdaniem, wprowadzić w Polsce szybko jedynie w trybie utworzenia wspartych grantami europejskimi „Szkół Doktoranckich”. Elementem koniecznym takiej inicjatywy powinno być przyjęcie jednej z form zespołowego tutoringu wskazanych w Zadaniu 7. Dalsze rozszerzenie tej formy kształcenia możliwe będzie pod warunkiem odpowiednich zmian ustawowych w zakresie nadawania stopni i tytułu naukowego, obecnie zbyt ściśle powiązanych organizacyjnie z wydziałami, merytorycznie – z dyscyplinami naukowymi.

Tworzenie „Szkół Doktoranckich” może być, w naszym przekonaniu, ważnym czynnikiem implementacji „kultury międzyobszarowości”, ponieważ jest ona także sposobem kształcenia kadry akademickiej nastawionej pozytywnie do innowacyjnej pracy zespołowej.

Zadanie 10

Przedstawiona przez nas koncepcja profesjonalnego rozwoju kadry akademickiej w zakresie dydaktyki powiązanej z badaniami wynika z naszego przekonania, iż główna odpowiedzialność za prowadzenie studiów międzyobszarowych ciążyć powinna na środowisku akademickim działającym w ramach swoich autonomicznych uprawnień.

Jak wyżej powiedziano, wymaga to rozwoju „kultury międzyobszarowości” wewnątrz poszczególnych uczelni. Przedstawiona przez nas idea kształcenia kadry ma taki właśnie charakter. Kursy powinny być zróżnicowane i ściśle skorelowane z wybranym przez dane środowisko wariantem instytucjonalnego osadzenia studiów, strategią tworzenia ich programów i rodzajem przyjętych praktyk tutorskich. Szczególną wagę takie kształcenie będzie miało, naszym zdaniem, właśnie dla rozwoju kultury tutoringu. Opracowanie Zadania 10 powinno być zatem czytane w powiązaniu z wnioskami zawartymi w opracowaniu Zadania 7.

Realizacja koncepcji profesjonalnego rozwoju kadry akademickiej w zakresie dydaktyki międzyobszarowej jest, w naszym przekonaniu, warunkiem dokonywania właściwych

wyborów w ramach decyzji programowych (Zadanie 6) oraz funkcjonowania „Szkół Doktoranckich” (Zadanie 9).

Uwaga końcowa

Specyficzną cechą opracowań w ramach Zadań 1, 2, 6, 7, 9 i 10 odróżniającą wynik naszych prac od standardowych analiz badających w szerokim kontekście procesy i zjawiska edukacyjne jest ich – po części przynajmniej – subiektywny charakter. Nasza praca nad koncepcjami rozwiązań systemowych jest zarazem opisem doświadczenia środowiska mocno związanego ideowo z wizją „kultury interdyscyplinarności (międzyobszarowości)” jako katalizatora reformy środowiska akademickiego. Duża część naszej pracy w Projekcie polegała na eksperymentowaniu na „żywym organizmie” instytucji przez nas samych wymyślonych i uruchomionych. Staraliśmy się więc także zrozumieć i zobiektywizować nasze życiowe doświadczenie.

Wnioski chcemy przekazać do rozważenia środowisku akademickiemu i administracji rządowej, nie ukrywając, że naszą pracę rozumiemy jednocześnie jako manifest określonej postawy i etyki. Takie zresztą były założenia Projektu, w którym cały podstawowy zespół realizatorów składa się z osób – w przeszłości lub obecnie – współtworzących lub kierujących „laboratoriami międzyobszarowości” działającymi w Uniwersytecie Warszawskim i współpracującymi z Wydziałem „Artes Liberales”.

Jerzy Axer
Marek Wąsowicz
Kierownicy Projektu

Wykaz najważniejszych skrótów używanych w raporcie końcowym

- AAL** Akademia »Artes Liberales« (program międzyuczelnianych studiów prowadzony przez kilka uniwersytetów klasycznych w Polsce)
- CLAS** Kolegium Artes Liberales (jednostka organizacyjna Wydziału „Artes Liberales” Uniwersytetu Warszawskiego prowadząca w porozumieniu z innymi wydziałami UW studia na kierunku „artes liberales”)
- IBI AL** Instytut Badań Interdyscyplinarnych „Artes Liberales” Uniwersytetu Warszawskiego (w 2012 r. przekształcony w Wydział „Artes Liberales”)
- ISM** Indywidualne studia międzyobszarowe
- MISH** Międzyobszarowe Indywidualne Studia Humanistyczne i Społeczne (wcześniej: Międzywydziałowe Indywidualne Studia Humanistyczne) (forma studiów prowadzona przez Uniwersytet Warszawski i, pod różnymi nazwami, kilka innych uniwersytetach klasycznych w Polsce)
- MPD** Międzynarodowe Projekty Doktoranckie (program finansowany przez Fundację na rzecz Nauki Polskiej)
- MSH** Międzynarodowa Szkoła Humanistyczna Europy Wschodniej (program współpracy dydaktyczno-badawczej między Polską i krajami Europy Wschodniej prowadzony przez Wydział „Artes Liberales” Uniwersytetu Warszawskiego)
- SISD** Środowiskowe Transdyscyplinarne Studia Doktoranckie (wcześniej: Środowiskowe Interdyscyplinarne Studia Doktoranckie) (forma studiów prowadzona przez Wydział „Artes Liberales” we współpracy z Wydziałem Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego)